

УДК 130.2:2–1(977)

**ПОСЛІДОВНИКИ ПАІСІЯ
ВЕЛИЧКОВСЬКОГО ТА ЙОГО ВПЛИВ
НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОЇ
КУЛЬТУРИ****FOLLOWERS OF PAYSII VELICHKOVSKY
AND ITS IMPACT ON THE DEVELOPMENT
OF UKRAINIAN SPIRITUAL CULTURE****Бричка А. В.,**

аспірантка кафедри культурології та
інформаційних комунікацій, Національна
академія керівних кадрів культури і мистецтв
(Київ, Україна), e-mail: anna_brichka@bigmir.net

Brychka A. V.,

department of the culturelogy and information
communication, The National Academy of Managerial
Staff of Culture and Arts (Kyiv, Ukraine),
e-mail: anna_brichka@bigmir.net

Мета роботи. В статті здійснено дослідження впливу на розвиток української духовної культури діяльності Паїсія Величковського та його послідовників. Методологія дослідження полягає у застосуванні принципу культурно-історичного підходу, що вимагає розглядати усі явища, події, факти культурного процесу в контексті того історичного часу і тих умов (соціальних, економічних, політичних, морально-психологічних та інших), у яких жив і працював Паїсій Величковський, та, відповідно, методу аналізу і синтезу. Наукова новизна. Автором встановлено, що Паїсій Величковський є справжнім обновителем українського чернечого життя і першим українським ченцем-наставником і керівником в аскетичному читанні. На Афоні старець Паїсій закладає основи школи переписувачів і перекладачів, яка повністю формується у Нямецькому монастирі в Молдавії. Справу Паїсія після його смерті продовжили численні учні та послідовники, багато з яких були українцями. Висновки. Завдяки старанній роботі школи учнів преподобного Паїсія з'являється значна кількість виправлених перекладів книг отців церкви та копій з них. Учні-українці привносили свої культурні особливості у життя і діяльність Нямецького та Секульського монастирів, домінуючи в них до середини XIX століття, і відіграли провідну роль у збереженні духовної спадщини Паїсія Величковського.

Ключові слова: аскетизм, аскетична література, духовна культура, старецтво, Паїсій Величковський.

The purpose of the work. The article investigated the effect of the development of Ukrainian spiritual culture activities of Pysiy Velichkovsky and his followers. Research methodology consists in the application of the principle of cultural-historical approach, which requires to consider all phenomena, events, facts cultural process in the context of historical time, the conditions (social, economic, political, moral-psychological and other), in which had lived and worked Pysiy Velichkovsky; and, accordingly, the method of analysis and synthesis. Scientific novelty. The author found that Pysiy Velichkovsky is a real renewer of the Ukrainian monastic life and the first Ukrainian monk mentor in ascetic reading. On mount Athos elder (starets) Pysiy lays the foundation of the school scribes and translators, which is fully formed at Nyametsky monasteries in Moldova. Case Pysiy after his death was continued by numerous disciples and followers, a lot of whom were Ukrainians. Conclusions. Thanks to the hard work of the school of disciples of St. Pysiy there is a significant amount of the corrected translations of the books of the Church fathers and their copies. Students-Ukrainians brought their own cultural characteristics in the life and work of Nyametsky and Sekulsky monasteries, dominating them until the mid-nineteenth century, and played a leading role in the preservation of the spiritual heritage of Pysiy Velichkovsky.

Keywords: asceticism, ascetic literature, spiritual culture, staretsstvo, Pysiy Velichkovsky.

Актуальність теми. XVIII століття є одним з найважливіших періодів в історії української культури, у якому відбулись процеси, що збурили низку проблем, прихованих або зовсім невідомих, які мали вирішальні наслідки для прийдешніх поколінь. Протягом цього століття відбувалися трагічні для української культури події руйнації

Запорізької Січі та ліквідації козацької республіки, що призвело до занепаду державності. Водночас цей період історії України характеризується появою видатних постатей, значним культурним злетом, дослідники справедливо називають його «золотою добою української культури».

В непростій атмосфері змін живе і творить видатний український подвижник Паїсій Величковський (1722–1794) – аскет, мудрий наставник і керівник. Значну частину свого життя він віддав переписуванню, перекладу і складанню нових духовних творів. З ім'ям преподобного Паїсія і діяльністю його братства цілком обґрунтовано пов'язують відродження чернецтва в Молдавії, Румунії, Росії, Болгарії, Сербії. Тому не випадково з даної теми наявна значна кількість досліджень і наукових робіт. Однак у більшості із них головним предметом є саме постать преподобного Паїсія Величковського: його життя, літературна і перекладацька діяльність, його пастирське служіння. Але послідовники Паїсія Величковського та його вплив на розвиток української духовної культури поки що залишаються малодослідженими.

Стан наукової розробки теми. Певні аспекти досліджуваної проблеми висвітлювали І. Огієнко, М. Приселков, М. Доронович та інші [2; 5; 10; 11; 12; 18; 19; 20; 24]. Діяльність Паїсія Величковського згадується в роботах, присвячених дослідженню духовної спадщини видатного українського старця, серед яких можна відзначити праці С. Четверикова «Молдавский старец Паисий Величковский, его жизнь, учение и влияние на православное монашество» [14], А.–Э. Н. Тахиаоса «Возрождение Византийского мистицизма старцем Паисием Величковским (1722–1794)» [13], С. Шумило «Преподобный Паисий Величковский и Запорожская Сечь» [15], І. Паула «Славянские ученики прп. Паисия XVIII – начала XIX веков» [6] та інших. Сучасних комплексних спеціалізованих досліджень послідовників Паїсія Величковського та його вплив на розвиток української духовної культури вітчизняними науковцями поки що не проведено.

Метою даної статті є дослідження впливу Паїсія Величковського та його послідовників на розвиток української духовної культури.

Результати дослідження. Народженому в Україні наприкінці петровського царювання Паїсію Величковському (1722 р.) вдалося залишитись осторонь від настроїв свого бурхливого століття, тяги до зовнішньої вченості та чернечофобського духу, що насаджувала у той час абсолютистська держава. У Київській Академії Петро Величковський, навчаючись там після смерті свого старшого брата, не пішов далі граматичного класу, оскільки вивчення зразків античної риторики після читання Златоуста здавалося йому суєтним, а феофанівська догматика після знайомства з містичною аскетикою преподобного Сфрема Сирина і авви Дорофея – нудною і млявою. Перебування в монастирях України, згодом Молдавії, подорож на Афон та створення там громади в Іллінському скиті, потім повернення до

Молдови – такими були етапи подальшого життя Паїсія.

Паїсій Величковський повернув чернече життя в Україні до стародавніх засад. Діяльність його була різнобічною і багатогранною: Паїсій Величковський був і аскетом–подвижником, і вчителем благочестя, і мудрим очільником монастирської громади, і старцем–керівником чернечої громади. Сам подаючи приклад істинно аскетичного життя, він мудро керував створеним ним чернечим братством, виховуючи подвижників та своїх наступників, продовжувачів великої справи [14; 17; 22; 23]. Тож його духовні діти та їх учні внесли неабиякий вклад у життя українського суспільства, пробудивши в ньому великі духовні сили.

Першим із учнів та послідовників Паїсія став чернець Віссаріон, який звернувся до старця з проханням взяти його в учні вже через три місяці після постригу Паїсія на Афоні. Він просив преподобного Паїсія дати йому повчання для спасіння душі і поради йому у виборі досвідченого в духовному житті керівника. У відповідь преподобний Паїсій розповів, якими якостями повинен володіти справжній старець. Справжнім духовним наставником, на його думку, може бути тільки той, хто постійно примушує себе до виконання заповідей Христових, адже ніхто не може навчити іншого тому, чого сам не зазнав. Тільки коли сам наставник перемагає в собі по корою та молитвою пристрасті, він може вказувати шлях і своїм учням. Саме такого вчителя побачив Віссаріон у Паїсії Величковському.

Через чотири роки, приблизно з 1754 року, до Паїсія стали приходити нові подвижники, які хотіли вступити під його керівництво. Він же довго їм відмовляв, посилаючись на свою недосконалість в цій справі та на свою неміч. Але потім, поступаючись на прохання Віссаріона, змиловився і став приймати братів в послух.

Щодо обставин виникнення братства на Афоні розповідає сам старець Паїсій в своїх творах, згодом деякі з цих відомостей були включені у варіанти «Житій» [7]. З даних джерел відомо, що перші учні преподобного Паїсія були родом з Валахії (румуні), тому і молитовне правило відбувалося по–румунськи. Через деякий час, коли кількість братів досягла восьми душ, вони переселилися в келію Св. Костянтина, яка була більш місткою. Під час перебування в келії Св. Костянтина старець Паїсій прийняв перших братів з українських земель. І, як зібралось дванадцять чоловік (сім румунів і п'ять слов'ян), старець Паїсій встановив двомовне церковне правило читання і співу: слов'янською і румунською. Встановлене правило дотримувалося неухильно не тільки за життя старця Паїсія його учнями, коли братство перебувало вже в Молдові, а й надалі – аж до 1859 року.

Вже на Афоні деякі учні преподобного Паїсія займалися перекладацькою діяльністю. Відомо, що учень преподобного Паїсія Макарій родом з Молдовлахії перекладав на Афоні творіння отців церкви [8]. Сам преподобний Паїсій і слов'янські

учні почали переклад спадщини отців церкви цілком ймовірно вже в Молдавії. На Афоні ж преподобний Паїсій разом з учнями працювали над виправленням давньослов'янських перекладів – вже по грецьких оригіналах. Виправляються старі переклади творів святих Ісихія, Діадоха, Макарія Великого, Філофея, Ніла – про молитву, Фалассія, Григорія Синайського, Симеона Нового Богослова – про вісім помислів. Таким чином, на Афоні Паїсій закладає підвалини школи переписувачів і перекладачів, яка згодом отримує своє повне завершення в Нямецькому монастирі в Молдавії [15; 21; 25].

Паїсій займався виправленням і перекладом святоотецьких праць протягом 31 року його перебування в Молдавії. Настільки вказані твори слов'янською мовою були дуже рідкісними в той час. Були відсутні переклади праць більшості відомих нині подвижників. І навіть в тих небагатьох перекладах, які були зроблені раніше, часто зустрічалися неточності і грубі помилки. Друк ще не набув широкого поширення. Паїсій усвідомлював, що для православної церкви потрібні письмові праці святих отців, нові переклади та виправлення старих, необхідне їх поширення. Розумів він, звичайно ж, і те, що ця діяльність надзвичайно важка і відповідальна. Проте Паїсій береться за цю велику за своєю важливістю працю, хоча, як і будь–яка добра справа, перекладацька діяльність преподобного Паїсія зустрічає безліч труднощів і перешкод.

Ще на Афоні разом з румунським ченцем Макарієм Даскаловим преподобний Паїсій вивчив грецьку мову, придбав відповідні лексикону словники і почав збирати грецькі святоотецькі книги. У Молдавії Паїсій в першу чергу приступив до зіставлення старих слов'янських перекладів з грецькими рукописними текстами, привезеними ним з Афона. Але ця виснажлива робота спочатку була неефективна головним чином через відсутність навичок і доброго знання грецької мови. Про свої пошуки виходу з такого становища, про придбання досвіду по закінченню ряду років в Драгомірні, і про переклади в Секульському і Нямецькому монастирях преподобний Паїсій розповідає в своєму листі до архімандрита Феодосія з Софронієвої пустині [7]. Цінні відомості про перекладацьку діяльність Паїсія, наведені у ньому, широко висвітлювалися в різний час багатьма дослідниками, серед яких можна назвати С. Четверикова, архімандрита Леоніда (Полякова), А.–Е. Н. Тахіаоса та інших.

Завдяки старанній роботі школи учнів преподобного Паїсія з'являється велика кількість виправлених перекладів книг отців церкви і дуже багато копій з них. Відома за описом А. І. Яцимирського рукописна бібліотека старця Паїсія в Нямецькому монастирі, в кількості 276 книг, є тільки частиною всього рукописного спадку цієї школи [16].

У рукописній спадщині школи Паїсія Величковського особливе місце займають різні тематичні збірники та антології. Самою відомою з антологій

святоотецьких творів є грецька «Філокалія», перекладена старцем Паїсієм з учнями після 1782 року в Нямецькому монастирі й видана згодом у Москві під назвою «Добротолюбіє» у 1793 році [1].

Протягом перших двох десятиліть після смерті старця Паїсія в братстві Нямецького і Секульського монастирів тривала робота з перекладу святоотецьких творів. У 1807 році в Нямецькому монастирі була відкрита друкарня, і в зв'язку з цим необхідно було впорядкувати тексти святоотецьких творів для видання. Багато ченців несли тепер послух в друкарні як складачі тексту, коректори, гравери по дереву, палітурники та ін. Слід зазначити, що першими надрукованими тут книгами були «Життя Святих» Димитрія Ростовського, перекладені на румунську мову в братстві Паїсія, а перша слов'янська книга – твори Ісаака Сиріна, випущена в 1812 році з перекладу Паїсія [6, с. 87].

За роки перебування Паїсія Величковського в Нямецькому монастирі, він став оплотом українства на цих землях, адже багато ченців були вихідцями з України, вони привносили свої культурні особливості у молдавський край. Показово, що після смерті Паїсія Величковського, настоятелем одразу було обрано теж українця – старця Софронія. Його батьки – батько ієрей Василій і мати Парасковія – згадані в синодиці Нямецького і Секульського братства, складеному в 1796 році.

Ієросхимонах Андронік свідчить, що в молодості майбутній старець був знайомий з імператрицею Катериною II і користувався у неї великою повагою. Почувши про великі подвиги і святого життя старця Паїсія, він залишає мирську славу і йде в монастир до преподобного. Настоятель монастиря, архімандрит Паїсій, приймає його спочатку в число послушників, а через деякий час робить над ним чернечий постриг. Після висвячення в сан ієромонаха старець Паїсій назначає отця Софронія духівником Нямецького монастиря. У цей час Софроній перебував на вищому щаблі духовного життя. Про це свідчать випадки, коли за його порадою приходили настоятелі і ченці з інших монастирів. Він з великою любов'ю завжди намагався допомогти як братам своєї обителі, так і тим, хто приходив з інших монастирів. Ще за життя Паїсія о. Софроній був першим серед духовного собору Нямецького монастиря.

Українець отець Софроній удостоївся бути обраним за спільною згодою братства і благословення єпископа Веніаміна (Костаки) і став першим після Паїсія наставником братії. Йому випало в цій справі нелегке завдання, оскільки він повинен був не тільки замінити старця Паїсія, але в той же час утримати духовне керівництво на колишньому рівні. Старець Софроній керував братством починаючи з 13 грудня 1794 року до кінця 1799 року, коли, відчувши слабкість здоров'я і занепад зору, він пішов в затвор, а на його місце духовний собор обрав нового настоятеля ігумена Дорофея. Архімандрит Дорофей недовго залишався настоятелем; в 1803 році і він іде в

затвор. Духовний собор просив старця Софронія прийняти управління монастирем, призначивши йому помічників для вирішення адміністративних питань. Архімандрит Софроній не міг ослушатися рішення духовного собору і знову зайняв цю посаду.

Як справжній учень Паїсія, архімандрит Софроній продовжував його традиції: книжкові заняття, читання і списування книг, духовні бесіди. При переписуванні творів отців церкви Софроній працював разом з іншим слов'янським учнем старця Паїсія ієромонахом Спиридоном, який був родом з Болгарії. Від його діяльності як переписувача книг, з о. Спиридоном і самостійно, збереглося кілька рукописів. Це рукопис із творами Макарія Єгипетського, переписаний в 1780 р. ієросхимонахом Спиридоном, а також рукописи з творами Максима Пелопоннського і старця Василя Поляномерульського [6, с. 92].

Старець Софроній продовжував опікуватися учнями преподобного Паїсія. Відомо, що він листувався з багатьма ченцями з українських земель. Архімандрит Софроній був людиною високого духовного життя. В «історії» ієросхимонаха Андроніка він представляється як досвідчений наставник ченців, вірний послідовник Паїсія, який думав не стільки про те, щоб управляти братією, скільки про те, щоб наставити її. Він користувався всякою слушною нагодою, щоб нагадати ченцеві і послушнику про його покликання, про шляхи порятунку, щоб передати якимось повчання з життя святих подвижників, а найчастіше з життя Паїсія [6, с. 92].

Разом з тим, після смерті Паїсія Величковського порядки в Нямецькому монастирі стали більш м'якими. Зокрема, в монастир для проживання були допущені діти, часто обитель відвідували жінки. А також було дозволено вживання вина. Але, звичайно, у порівнянні з іншими монастирями Нямецька обитель залишалася центром духовної та просвітницької діяльності.

Серед видатних українців, послідовників Паїсія та настоятелів Нямецького монастиря слід також згадати архімандрита Мардарія. Старець Мардарій з дитинства відрізнявся від своїх однолітків скромністю і благочестям. У юнацькому віці він прийшов в Нямецьку Лавру. Чернечий постриг прийняв від Паїсія Величковського. До обрання його настоятелем Нямецької Лаври він керував Секульським монастирем і славився своєю вченістю. Ставши настоятелем, отець Мардарій в основному звертав увагу на духовне життя братії монастиря. В адміністративні справи він не вникав. Це дало привід деяким ченцям скаржитися на свого настоятеля митрополиту Ясському. Ця скарга виявилася доленосною для Нямецького монастиря. Через неї в монастирі була утворена так звана дикастерія. Дикастерія складалася з семи ченців, які управляли адміністративними справами монастиря. З утворенням дикастерії почався сильний занепад духовного життя в монастирі. У дикастерію входили ченці в основному з боярського роду, які не мали поняття про чернече життя. Як

зазначає ієросхимонах Андроник, їх прихід до монастиря був обумовлений невдалою світською кар'єрою в справах [6, с. 95].

Дикастерія, керуючи адміністративними справами монастиря, не вважала за потрібне навіть радитися з настоятелем архімандритом Мардарієм. Особливо ускладнилася ситуація, коли в дикастерію увійшов ієромонах Калінік (Боцак). Обманним шляхом він все управління взяв у свої руки. Мардарій, бачучи це і не бажаючи з ним змагатися, відсторонився від керівництва монастирем. Насельники монастиря не могли погодитися з самозваним настоятелем. Митрополит Веніамін Яський також не визнав нового настоятеля і призначив знову старця Мардарія. Спроби заміщення архімандрита Мардарія з боку дикастерії продовжувались. Від цих інтриг духовне життя в монастирі прийшло в повний занепад.

Незважаючи на те, що отцю Мардарію довелося працювати в настільки важкий і неспокійний час, він багато зробив для монастиря. Під його керівництвом в 1836 році були надруковані великий Октоїх, псалтир, житіє старця Паїсія. Старець Мардарій заклав будівництво нової церкви і нових келій. Багато православних з Молдавії та Бессарабії стікалися до старця Мардарія за порадою. Він славився своїм смиренням, мудрістю і високим духовним життям. Помер отець Мардарій 15 травня 1840 року.

На старці Мардарії замикається ряд українських настоятелів братства Нямецького і Секульського монастирів з безпосередніх учнів Паїсія.

Протягом цього періоду після смерті преподобного Паїсія українська частина братства залишалася багато в чому домінуючою в порівнянні з румунською частиною братії. Про це свідчить, в першу чергу, авторитет, яким користувалися українські учні, якщо врахувати, що обрання настоятелів відбувалося за одностайною згодою братства. По-друге, цей же факт говорить і про те, що українців в братстві була значна кількість.

Загалом, Паїсій залишив значний слід в історії Російської імперії. Він відродив школу старецтва на Русі, яка розрослася і принесла благодатний плід. За словами історика Г. П. Федотова, «Паїсій Величковський стає батьком російського старецтва. Безпосередньо пов'язані з ним Оптина пустинь і Свято-Успенська Саровська пустинь стають двома центрами духовного життя: два вогнища, біля яких відіграється замерзла Росія» [9].

Через учнів, духовних наступників і однодумців Паїсія, ісихастські традиції старецтва і розумного діяння продовжили більш ста обителів, в їх числі такі великі духовні центри, як Троїце-Сергієва Лавра та її Гетсиманський скит, Александро-Невська лавра, Александро-Свірський монастир, Соловецький і Валаамський монастирі, Кирило-Новозерський монастир, монастирі Стрітенський, Симонов, Новоспаський, Миколаївський Песношський, Свенський монастир, Оптина і Глинська пустині, пустині Площанська, Білобережська, Флоріщева і Софронієва. З наступниками Паїсія Величковського та його

духовною школою безпосередньо пов'язано рославльське відлюдництво [3; 4].

Частину спадщини Паїсія, яка була пов'язана з просвітницькою діяльністю і старечим служінням, ввібрало в себе Валаамське, Глинське та Оптинське чернецтво. Саме в Оптиній пустині в середині XIX століття преподобним Макарієм було розпочато видання перекладів старця Паїсія Величковського, а згодом і багато іншої святоотецької спадщини, що дають вірне керівництво в духовному житті. Оптинські святі старці багатьох привели до Христа, виростили для Царства Небесного безліч духовних чад, всіх рівнів освіти, всіх звань, станів і родів діяльності – селян, вчених, письменників, сановників [3; 4].

Висновки. Таким чином, послідовники Паїсія Величковського сприяли піднесенню духовного життя і культури в цілому, заклали підґрунтя такого явища, як православне відродження, що розпочалося у XIX столітті. Отже, Паїсій Величковський фактично повернув чернече життя до стародавніх його засад, він є справжнім обновителем українського чернечого життя і першим українських ченцем наставником і керівником в аскетичному читанні, перекладачем, що перетворив тогочасний занепад духовності в духовне багатство відродженого чернечого життя. Справу Паїсія після його смерті продовжили його численні учні та послідовники, багато з яких були українцями. Завдяки старанній роботі школи учнів преподобного Паїсія з'являється велика кількість виправлених перекладів книг отців церкви і копії з них. Учні-українці привносили свої культурні особливості до Нямецького та Секульського монастирів, користувались великою повагою інших ченців, тому нерідко очолювали вказані монастирі після смерті Паїсія. До середини XIX століття українська частина братства залишалася багато в чому домінуючою, зберігаючи духовну спадщину Паїсія Величковського.

Список використаних джерел

1. Жгун, ПБ., Жгун, МА., 2004. 'Прп. Паисий Величковский. Автобиография, жизнеописание и избранные творения по рукописным источникам XVIII–XIX вв.', М., 202 с.
2. Жиртуева, НС., 2009. 'Модифікації містичного досвіду в релігійних традиціях світу: монографія', Херсон: Вид-во ХДМІ.
3. Игумен Петр (Пиголь). 'Преподобный Паисий Величковский и исихастская традиция'. [online] *Доступно:* http://azbyka.ru/otechnik/Petr_Pigol/prepodobnyj-paisij-velichkovskij-i-isihastskaja-traditsija/.
4. Климов, ВВ., 2008. 'Українські православні монастирі та чернецтво: Позиція в національній історії: монографія', К.: Інститут філософії НАН України.
5. Клейман, РЯ., 2007. 'К проблеме методологического синтеза в современной этнокультурологии: Наследие старца молдавского Паисия Величковского на стыке межэтнических и междисциплинарных исследований', Журнал этнологии и культурологии, Том II.
6. Паюл, И., 2001. 'Славянские ученики прп. Паисия XVIII – начала XIX веков': дисс. канд. богословия, Московская духовная академия, Сергиев Посад.
7. Поляномерульский, В., 1847. 'Житие и писания молдавского старца Паисия Величковского с присовокуплением предисловий на книги св. Григория Синаита, Филофея Синайского, Исихия Пресвитера и Нила Сорского,

сочиненных другом его и сопостником, Старцем Василием Полянмерульским, о умном трезвении и молитве», М.: Издание Козельской Введенской Оптиной Пустыни.

8. Попов, Н.П., 1910. 'Собрание рукописей Московского Симонова монастыря', М.

9. 'Преподобный Паисий Величковский'. [online] Доступно: <http://solba.ru/prepodobnyy-paisiy-velichkovskiy/>.

10. 'Преподобный Паисий Величковский. Автобиография. Житие', 2006, Сергиев Посад.

11. 'Преподобный Паисий Величковский. Автобиография, жизнеописание и избранные творения по рукописным источникам XVIII–XIX вв.', 2004, М.

12. 'Преподобный Паисий Величковский. Житие и избранные творения', 2014, М.: Наследие Православного Востока.

13. Тахиаос, А.–ЭН., 1989. 'Возрождение православной духовности старцем Паисием Величковским', Тысячелетие крещения Руси: Международная церковная научная конференция «Богословие и духовность», М.: Издание Московской патриархии.

14. Четвериков, С., 1998. 'Молдавский старец Паисий Величковский, его жизнь, учение и влияние на православное монашество', М.: Правда христианства, 132 с.

15. Шумило, С.В., 2015. 'Преподобный Паисий Величковский и Запорожская Сечь', К.: Наследие Православного Востока; Международный институт афонского наследия в Украине.

16. Яцимирский, А.И., 1906. 'Славянские и русские рукописи румынских библиотек', Санкт–Петербург, 822 с.

17. Ciprian (Zaharia), arhim, 1996. 'Biserica Ortodoxa Romana si traducerile patristice si filocalice in limbile moderne', *Paisianismul*, Bucuresti, p.107.

18. 'Cuviosul Paisie de la Neamț (Velicikovski). Autobiografia și Viețile unui starets, urmate de Asezaminte si alte texte, editia a II-a', Sibiu, 2002, p.317–331.

19. Featherstone, M.E. (ed), 1989. 'The Life of Paisij Velyckovs'kyj', Harvard, 404 p.

20. 'Isaac Dascalul. Biografie inedita a Starefului Paisie cel Mare', 1987, *Revista Fundasiei Dragan*, Roma, №3, p.457–554.

21. Ivan, I., 1997. 'Viata Cuviosului Paisie de la Neamț', Iatsi, 213 p.

22. Mainardi, A., 2001. 'La corrispondenza dello staret Paisij Velickovskij (1722–1794)', Universita degli studi di Torino, 272 p.

23. Mainardi, A., 2006. 'La Philocalie et les Lumieres', *Irenikon. Chevetogne*, №2, p.225–264.

24. 'Paissij Velitchkovskij. Autobiographie d'un starets', 1991, Abbaye de Bellefontaine, p.54.

25. Rapp, C., 1998. 'Storytelling as Spiritual Communication in Early Greek Hagiography: The Use of Diegesis', *Journal of Early Christian Studies*, Vol.6, №3, p.432.

References

1. Zhgun, P.B., Zhgun, M.A., 2004. 'Prp. Paisij Velichkovskij. Avtobiografija, zhizneopisanie i izbrannye tvorenija po rukopisnym istochnikam XVIII–XIX vv. (Prp. Paisiya Velichkovskij Autobiography, biography and selected creations by handwritten sources of the XVIII–XIX centuries)', М., 202 s.

2. Zhyrtujeva, N.S., 2009. 'Modyfikacii' mistychnogo dosvidu v religijnyh tradycijah svitu: monografija (Modifications of mystical experience in the religious traditions of the world: monograph)', Herson: *Vyd-vo HDMU*.

3. Igumen Petr (Pigol'). 'Prepodobnyj Paisij Velichkovskij i isihast'skaja tradicija (Reverend Paisiy Velichkovskij and hysychastic tradition)'. [online] Dostupno: http://azbyka.ru/otechnik/Petr_Pigol/prepodobnyj-paisij-velichkovskij-i-isihast'skaja-traditsija/.

4. Klymov, V.V., 2008. 'Ukrai'ns'ki pravoslavni monastyri ta chernectvo: Pozycja v nacional'nij istorii': monografija (Ukrainian Orthodox Monasteries and Monasticism: Position in National History: Monograph)', К.: *Institut filosofii 'NAN Ukrai'ny*.

5. Klejman, R.Ja., 2007. 'K probleme metodologicheskogo sinteza v sovremennoj jetnokul'turologii: Nasledie starca moldavskogo Paisija Velichkovskogo na styke mezhetnicheskikh i mezhdisciplinarnykh issledovanij (The problem of methodological synthesis in contemporary ethnocultural studies: The legacy of the elder of Moldavian Paisiya Velichkovskij at the intersection of interethnic and interdisciplinary research)', *Zhurnal jetnologii i kul'turologii*, Tom II.

6. Pajul, I., 2001. 'Slavjanskije ucheniki prp. Paisija XVIII – nachala XIX vekov (Slavic pupils prp. Paisius XVIII – early 19th centuries)': diss. kand. bogoslovija, *Moskovskaja duhovnaja akademija*, Sergiev Posad.

7. Poljanomerul'skij, V., 1847. 'Zhitie i pisanija moldavskogo starca Paisija Velichkovskogo s prisovokupleniem predislovij na knigi sv. Grigorija Sinaita, Filofeja Sinaj'skogo, Isihija Presvitera i Nila Sorskogo, sochinennyh drugom ego i sopostnikom, Starcem Vasiliem Poljanomerul'skim, o umnom trezvenii i molitve (Life and writing of the Moldavian elder Paisiya Velichkovskij with the addition of prefaces to the books of St. Gregory of Sinai, Philotheus of Sinai, Hesychius of Presbyter and Neil Sorsky, composed by his friend and comrade, Starsky Vasily Polyanomerul'sky, on clever soberness and prayer)', М.: *Izdanie Kozel'skoj Vvedenskoj Optinoj Pustyni*.

8. Popov, N.P., 1910. 'Sobranie rukopisej Moskovskogo Simonova monastirja (Collection of manuscripts of the Moscow Simon monastery)', М.

9. 'Prepodobnyj Paisij Velichkovskij (Rev. Paisiya Velichkovskij)'. [online] Dostupno: <http://solba.ru/prepodobnyy-paisiy-velichkovskiy/>.

10. 'Prepodobnyj Paisij Velichkovskij. Avtobiografija. Zhitie (Rev. Paisius Velichkovskij. Autobiography. Life is)', 2006, Sergiev Posad.

11. 'Prepodobnyj Paisij Velichkovskij. Avtobiografija, zhizneopisanie i izbrannye tvorenija po rukopisnym istochnikam XVIII–XIX vv. (Rev. Paisius Velichkovskij. Autobiography, biography and selected creations by handwritten sources of the XVIII–XIX centuries)', 2004, М.

12. 'Prepodobnyj Paisij Velichkovskij. Zhitie i izbrannye tvorenija (Rev. Paisiya Velichkovskij. Life and selected creations)', 2014, М.: *Nasledie Pravoslavnogo Vostoka*.

13. Tahiaos, A.–JeN., 1989. 'Vozrozhdenie pravoslavnoj duhovnosti starem Paisiem Velichkovskim (Revival of Orthodox spirituality by the elder Paisius Velichkovskij)', *Tysjacheletie kreshhenija Rusi: Mezhdunarodnaja cerkovnaja nauchnaja konferencija «Bogoslovie i duhovnost'»*, М.: *Izdanie Moskovskoj patriarhii*.

14. Четвериков, С., 1998. 'Молдавский старец Паисий Величковский, его жизнь, учение и влияние на православное монашество (Moldavian elder Paisiya Velichkovskij, his life, teaching and influence on the Orthodox monasticism)', М.: *Pravda hristianstva*, 132 s.

15. Shumilo, S.V., 2015. 'Prepodobnyj Paisij Velichkovskij i Zaporozh'skaja Sech' (Reverend Paisiya Velichkovskij and Zaporozhye Sech)', К.: *Nasledie Pravoslavnogo Vostoka; Mezhdunarodnyj institut afonskogo nasledija v Ukraine*.

16. Jacimirskij, A.I., 1906. 'Slavjanskije i russkije rukopisi rumynskih bibliotek (Slavic and Russian Manuscripts of Romanian Libraries)', Санкт–Петербург, 822 s.

17. Ciprian (Zaharia), arhim, 1996. 'Biserica Ortodoxa Romana si traducerile patristice si filocalice in limbile moderne', *Paisianismul*, Bucuresti, p.107.

18. 'Cuviosul Paisie de la Neamț (Velicikovski). Autobiografia și Viețile unui starets, urmate de Asezaminte si alte texte, editia a II-a', Sibiu, 2002, p.317–331.

19. Featherstone, M.E. (ed), 1989. 'The Life of Paisij Velyckovs'kyj', Harvard, 404 p.

20. 'Isaac Dascalul. Biografie inedita a Starefului Paisie cel Mare', 1987, *Revista Fundasiei Dragan*, Roma, №3, p.457–554.

21. Ivan, I., 1997. 'Viata Cuviosului Paisie de la Neamț', Iatsi, 213 p.

22. Mainardi, A., 2001. 'La corrispondenza dello staret Paisij Velickovskij (1722–1794)', Universita degli studi di Torino, 272 p.

23. Mainardi, A., 2006. 'La Philocalie et les Lumieres', *Irenikon. Chevetogne*, №2, p.225–264.

24. 'Paissij Velitchkovskij. Autobiographie d'un starets', 1991, Abbaye de Bellefontaine, p.54.

25. Rapp, C., 1998. 'Storytelling as Spiritual Communication in Early Greek Hagiography: The Use of Diegesis', *Journal of Early Christian Studies*, Vol.6, №3, p.432.

* * *